

# De vakbeweging: Strategienotities

Overwegingen n.a.v. de bundel *Positie en Strategie Vakbeweging*

Onderstaande tekst is er één uit een reeks webartikelen onder de titel 'De vakbeweging: strategienotities'.

- Alle artikelen [in één pdf-bestand](#).
- Alle artikelen [afzonderlijk](#)
- Download de bundel ['Positie en Strategie Vakbeweging'](#)

*Deze 'Notities' zijn ontstaan uit een concept-blog over de in juni 2018 door De Burcht, Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, uitgegeven bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging'<sup>1</sup>. De definitieve blog is omgebouwd naar een korte introductie op deze 'Notities'. (<https://kanttekenen.blogspot.com/2018/10/gelezen-positie-en-strategie.html>).*

*De 'Notities' zijn geschreven vanuit de hoop een bijdrage te leveren aan discussie en reflectie over het onderwerp 'strategie van de vakbeweging'. Met het oog op die doelstelling staat de tekst open voor aanvullingen, correcties en 'voortschrijdend inzicht'.*

Reageren? Mail naar [jan@verhagen-bakker.nl](mailto:jan@verhagen-bakker.nl)

*De afzonderlijke artikelen zijn te downloaden [via deze link](#).*

## 7. Markt, samenleving, klasse: de archetypes van Hyman

In dit hoofdstuk zoomen we in op de behandeling van enkele vakbondsdilemma's door Saskia Boumans in de bundel 'Positie en strategie vakbeweging'.<sup>2</sup>

### *Model: doel of hulpmiddel?*

Het werken met modellen heeft meerwaarde maar óók beperkingen. Modellen zijn vereenvoudigde kaders, ontworpen om complexe processen voor te stellen<sup>3</sup> en beter te begrijpen.

Niet minder, maar vooral ook niet meer.

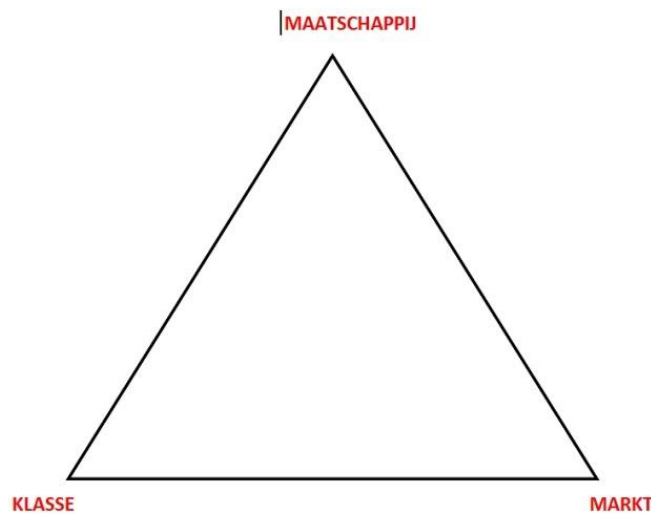
Wie het boek van Hyman leest, ziet dat zijn model helpt een aantal specifieke ontwikkelingen van de vakbeweging te begrijpen. Hij zet daartoe een drietal 'vakbondsarchetypes' in een 'driehoeksmodel':

---

<sup>1</sup> Letterlijke titel: *'Positie en strategie vakbeweging, beschouwingen, analyses en voorstellen'* (redactie Wim Eshuis/ Saskia Boumans - Amsterdam 2018). In deze tekst is de vrijheid genomen om de taalkundig niet bepaald charmante titel te 'converteren' naar analogie met de naam van de betreffende werkgroep: 'Positie en strategie *van de* vakbeweging' <https://www.deburcht.nl/userfiles/file/Publicatie%20positie%20en%20strategie%20vakbeweging%20WB%20de%20Burcht%20%26%20FNV%281%29.PDF>

<sup>2</sup> Artikel 7 De vakbeweging in de driehoek markt, samenleving, klasse, blz. 54 e.v.

<sup>3</sup> Bron: Wikipedia



### **De vakbondsarchetypes volgens Hyman**

Hyman ziet zijn model als een steeds wisselend (driepolig) spanningsveld ("*triple tension at the heart of union identity*"). Hij analyseert in zijn voorbeeldcasussen (Italië, Duitsland, Groot-Brittannië en tot op zekere hoogte Zweden), hoe lastig de vakbondsrealiteit in dit model te vatten is. Hij signaleert de veelvuldige verschuiving van vakbonden binnen het spanningsveld. En geen enkele vakbond 'landt' voor het volle pond op één pool: "*All trade unions face in three directions.*"<sup>4</sup>

Niet onbelangrijk: hij beperkt zich in principe (niet overal vastgehouden) tot de vakcentrales van genoemde landen<sup>5</sup>. In Nederland weten wij als geen ander hoe de complexiteit van vakbondsstrategische kwesties extra vergroot wordt door de spanning tussen vakcentrale en bonden, en tussen bonden onderling.

Wellicht daarom komt de poging om in het artikel "*De vakbeweging in de driehoek markt, samenleving en klasse*" de analyse van de Nederlandse vakbeweging te koppelen aan de vakbondsarchetypes van Richard Hyman wat geforceerd over.

Na het inleidende gedeelte en voorafgaand aan de conclusie komen we Hyman enkele malen tegen bij de bespreking van diverse dilemma's. Bij de eerste vraag - *of is dit een echt dilemma?* - 'moet de vakbeweging 'meer of minder ledenorganisatie zijn'? in wel zeer algemene zin. Daar wordt verwezen naar zijn archetype 'markt'<sup>6</sup>.

In het hoofdstuk 'versplintering arbeidsmarkt' komt de Hyman-driehoek nogmaals in beeld: vertegenwoordigt de vakbeweging alleen werknemers of alle *potentiële werkenden*. 'Werknemers' vertegenwoordigen wordt dan gezien als passend bij het archetype 'klasse' en 'alle werkenden' bij 'samenleving'. Een met Hyman in gedachten ietwat dubieuze etikettering<sup>7</sup>.

Ook bij de beschrijving van 'Het Offensief' als tegenhanger (?) van gerichtheid op de werkvloer komt Hyman kort om de hoek kijken: het Offensief wordt ingedeeld bij de spanningspool 'maatschappij'

<sup>4</sup> Understanding European Trade Unions, blz. 3

<sup>5</sup> Hyman - '*Understanding European Trade Unions*' - Preface blz. X: "*I focus on what I perceive as dominant tendencies at national level, largely neglecting differences between levels and sectors.*"

<sup>6</sup> Blz. 57: "*De nadruk op de waarde van het lidmaatschap en de individuele wensen van leden komt sterk overeen met het archetype van de vakbond dat in de VS en Engeland dominant is: de vakbond als marktpartij waar de behoeften van leden centraal staan en niet het algemeen belang of een politieke oriëntatie leidend zijn voor inhoud en werkwijze.*"

<sup>7</sup> toelichting hierop in de volgende paragraaf 'nog meer dilemma's'

van de eternal triangle. Verstevigen op de werkvloer wordt gekoppeld aan de 'waarde van het lidmaatschap'<sup>8</sup>, en daarmee aan de spanningspool 'markt'.

In de conclusie worden de archetypes van Hyman omschreven als *'mooie handvatten om de discussies en dilemma's waar de Nederlandse vakbeweging mee worstelt, te begrijpen'*<sup>9</sup>.

Verdere toepassing van deze handvatten leidt tot de constatering dat de Nederlandse vakbeweging 'diepe wortels' heeft in het archetype samenleving (sociaal partnerschap)<sup>10</sup>. Tegelijk signaleert Boumans ook in Nederland aanhangers van de vakbond als marktpartij<sup>11</sup>. Elders in het boek wordt onder meer de organizing-methodiek, al dan niet terecht, sterk geassocieerd met dit archetype<sup>12</sup>. De motivatie van deze ontwikkeling is niet erg duidelijk: *"De arbeidsmarkt functioneert meer en meer als een handelsmarkt, dus dat die praktijken terug te vinden zijn in de tegenstrategieën, is niet gek. Bovendien is al decennia het neoliberalisme met haar marktdenken het dominante discours."*<sup>13</sup> Allereerst: de arbeidsmarkt als handelsmarkt, in de zin van (vrije) koop en verkoop is geen voor het neoliberale tijdperk typerend verschijnsel. Wel vertaalt het neoliberale marktdenken zich in een 'meebuigende vakbeweging' in eerste instantie in een sociale ANWB, en dat is inderdaad het archetype markt. Die koers heeft de vakbeweging rond de eeuwwisseling ingezet, maar, zoals Boumans zelf constateert<sup>14</sup>, overwegend weer verlaten.

### 'Class' versus 'society'

Lastig in het model van Hyman lijkt de soms door andere auteurs, zo ook door Saskia Boumans, vertekende interpretatie van de archetypes 'class' en 'society'. Vooral in landen als Nederland, waar het archetype 'class' in de naoorlogse periode nauwelijks meer traditie heeft en, ten onrechte, wordt gelijkgesteld aan 'syndicalisme' (als tegenhanger van de 'moderne vakbeweging'). Niet altijd is dan even duidelijk dat *beide* polen 'samenlevingsgericht' kunnen zijn, waarbij 'society' zich vooral onderscheidt door het accepteren van bestaande machts- en eigendomsverhoudingen als basis voor gezamenlijk handelen met 'sociale partners', en 'class' dit niet doet<sup>15</sup>. Zoals Hyman schetst beantwoordt de christelijke vakbeweging in het verleden het sterkst aan dit archetype. Maar de socialistisch georiënteerde vakbonden maken al begin 20e eeuw een zeer snelle ontwikkeling door naar een koers<sup>16</sup> gericht op verbeteringen binnen en met acceptatie van de bestaande maatschappelijke kaders. Mede daarom signaleert hij op dit punt verwantschap met 'business unionism'.<sup>17</sup>

Het archetype 'society' draagt in zich het streven naar 'social justice'<sup>18</sup>. Maar dan nadrukkelijk binnen het raamwerk van de bestaande maatschappij, *"a vehicle for social integration."*<sup>19</sup> Dit lijkt overigens verwant aan de m.b.t. de Nederlandse vakbeweging nogal eens gebruikte term 'ingroei'.

---

<sup>8</sup> Wordt hier bedoeld op de *'logica van het lidmaatschap'* een term van de Duitse sociologen Streeck en Schmitter, ook gehanteerd door Paul de Beer in zijn artikel 'Stort de vakbeweging in'?

<http://www.pauldebeer.nl/documenten/artikelen/Stort%20de%20vakbeweging%20in.doc>

<sup>9</sup> Boumans/ Eshuis blz. 57

<sup>10</sup> idem blz. 62

<sup>11</sup> idem

<sup>12</sup> idem blz.57

<sup>13</sup> idem blz. 62

<sup>14</sup> idem blz. 56

<sup>15</sup> Hyman positioneert ook 'business unionism' als vakbondstype dat de huidige maatschappelijke verhoudingen als 'gegeven' beschouwt. (Understanding European Trade Unionism blz. 8)

<sup>16</sup> Hyman signaleert hier een tegenspraak tussen *verbaal* prediken van een andere (socialistische) maatschappijvorm, en *in de praktijk* opereren binnen de bestaande maatschappelijke verhoudingen

<sup>17</sup> Hyman blz. 3

<sup>18</sup> Understanding European Trade Unionism blz. 2

<sup>19</sup> Hyman blz. 2

Het archetype 'class' streeft ook naar 'social justice', meent alleen dat dit niet binnen de kaders van de huidige samenleving duurzaam bereikbaar is.

Hyman stelt dat geen enkel archetype eraan ontkomt kenmerken van andere archetypes in zich te dragen. Toch zijn de benamingen 'class' en 'society' vatbaar voor vertekening, waarbij 'class' ten onrechte wordt geassocieerd met eng groepsbelang en 'society' met de belangen van de gehele samenleving ('algemeen belang'). Dit risico vergroot als de 'triple tension' waaraan elke vakbeweging onderhevig is, wordt onderschat, en uitmondt in een statische type-etikettering, waartoe ook Boumans m.i. neigt.

Dit ondanks een (terechte) 'disclaimer', waarin zij stelt: "*Daarbij moet worden opgemerkt dat geen enkele bond uiteraard volledig voldoet aan één profiel. Vakbonden zijn mengvormen van twee of soms drie archetypen, waarbij er wel vaak één type dominant is.*"<sup>20</sup>.

Dit statisch etiketteren is extra problematisch omdat, sinds de val van muur en ijzeren gordijn, op grote schaal ideologische veren zijn afgeworpen, en daarmee ook het besef dat het denken vanuit 'class' méér is dan denken vanuit eng groepsbelang.

Al te vaak wordt veronachtzaamd dat het begrip algemeen (maatschappelijk) belang veelal *camouflage* vormt voor...klassebelang, namelijk het belang van de factor kapitaal. Daarmee is 'algemeen belang', bestanddeel van '*the existing social order*' (ook in de Rijnlandse variant!). Ook het denken over de grenzen van 'the existing social order'<sup>21</sup> heen is voor velen anno 2018 nauwelijks meer voorstelbaar<sup>22</sup>.

Overigens kan ook de term 'archetype' zelf, omschreven als "*a typical example of something or the original model of something from which others are copied*"<sup>23</sup> sjabloonachtig gebruik in de hand werken.

### *Een ander model?*

Een mogelijk andere 'modelmatige' insteek van de spanningsvelden waarbinnen de vakbeweging opereert, een die in eerste instantie is geënt op de Nederlandse vakbeweging, is een 10-hoekig spinneweb van 5 groepen tegenpolen.

De vakbeweging is daarbij 'spin in het web'. Een sterke spin zoekt steeds opnieuw de vanuit haar<sup>24</sup> situatie en doelstellingen meest geëigende plek in het web. Dat zal zelden tot nooit in de uiterste hoeken van het web zijn, het zal vanuit een passende 'situatie-analyse' regelmatig variëren<sup>25</sup>, en het vraagt beweeglijkheid. Het spinneweb heeft modelmatig veel gemeen met de triangle van Hyman: de vakbeweging neigt naar meerdere polen en er is sprake van, in dit geval, '*tenfold tension at the heart of union identity*', Het verschil zit in het aantal en de anders omschreven polen.

---

<sup>20</sup> Boumans blz. 55

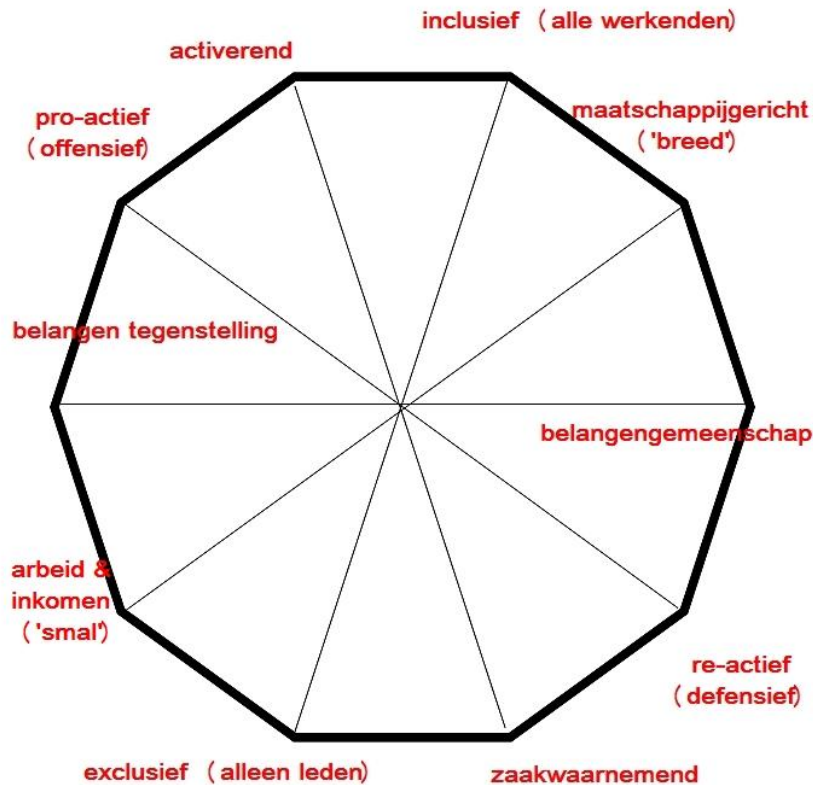
<sup>21</sup> Hyman blz. 4 van Understanding European Trade Unionism (pdf-versie, uitgave 2001)

<sup>22</sup> Het streven naar een fundamenteel andere samenleving verdween in 1996 uit de FNV-grondslag. Voor die tijd was het, althans op papier, een 'vaste waarde' in de uitgangspunten van FNV en FNV-bonden

<sup>23</sup> <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/archetype>

<sup>24</sup> Ik heb begrepen dat met name vrouwtjesspinnen de grote webbouwers zijn. Het spinneweb van een mannetjesspin is meest erg klein.

<sup>25</sup> Voor het 5-spakig wiel helaas nog geen bijpassend verhaal gevonden



## Hyman...meer dan modellenbouwer

Nog een slotopmerking over Hyman, in directe relatie tot de strategie van (ook de Nederlandse) vakbeweging. In het laatste hoofdstuk van 'Understanding European Trade Unionism', Challenges and Changes', geeft hij enkel briljante strategische opmerkingen ten beste, onder meer over de polder. Eén van die opmerking wordt hieronder geciteerd. Een aspect dat in de discussie over het Nederlandse poldermodel tot op heden nauwelijks aan de orde komt, al ligt het in wezen nog zo voor de hand: als er 'in Den Haag niets meer te halen valt'. dan komt dat deels omdat 'Brussel' die rol voor een aanzienlijk deel heeft overgenomen. Het is een grote uitdaging om dáár als Verenigde Europese Vakbeweging een stevige werknemersvuist te maken. De havenwerkers - port package - hebben laten zien dat dit kán, maar hun aanpak krijgt te weinig navolging, gevangen als we zitten in de 'wel polder-geen polder' rituelen.

*"If national regulatory capacity, though by no means eclipsed, is increasingly constrained, the search for supranational regulation must be a major part of the trade union agenda. Though the European Union is far from constituting a supranational state, or indeed a supranational industrial relations arena, there are emergent elements of a possible industrial relations regime, if unions cross-nationally can fashion a common project and pursue it against powerful resistance from those who benefit from labour's disarray."<sup>26</sup>*

<sup>26</sup> 'Understanding European Trade Unionism', blz. 173